

UDK 811.163.42'367.625.43''18''

245:821.163.42 Katančić, M. P.

Izvorni znanstveni članak

Rukopis primljen 15. VII. 2009.

Prihvaćen za tisak 29. IX. 2009.

Ivana Vrtič

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

ivrtic@ihjj.hr

SINTAKTIČKE FUNKCIJE PARTICIPA U KATANČIĆEVU PRIJEVODU *SVETOGA PISMA*

U radu se opisuju sintaktičke funkcije participa prezenta aktivnog i participa preterita aktivnog I. u Katančićevu prijevodu *Svetoga pisma* (1831.). Posebno se istražuje participska konstrukcija apsolutni nominativ (particip u nominativu + ime u nominativu) te se utvrđuju njezine sintaktičke funkcije.

1. Uvod

Istraživanje hrvatske povijesne sintakse, bilo da se sintaksi pristupa cjelovito ili da se odvoji jedna sintaktička kategorija, danas se najčešće provodi u tri smjerovima: I. analiziraju se sintaktički opisi u hrvatskim gramatikama, II. analizira se sintaksa tekstova pisanih hrvatskim književnim jezikom od prvih zapisa na hrvatskome jeziku do, uvjetno rečeno, danas i III. analiziraju se sintaktičke značajke hrvatskoga jezika, što uključuje i sintaksu hrvatskoga književnoga jezika i hrvatskih dijalekata (Stolac 2004: 31–32). Drugi od navedenih triju smjerova, kojemu pripada i istraživanje sintaktičkih funkcija participa u Katančićevu prijevodu *Svetoga pisma*, ima osobita načela, odnosno osobite metodološke probleme u odnosu na ostala dva smjera istraživanja povijesne sintakse, posebno u odnosu na analizu sintakse suvremenoga jezika.¹

Proučavanju sintakse tekstova pisanih hrvatskim književnim jezikom pretходи odabir korpusa za istraživanje. Uspostavljanje relevantnoga korpusa tek-

¹ Diana Stolac pisala je o metodološkim problemima pri analizi sintaktičkih opisa u starijim hrvatskim gramatikama (usp. Stolac 2004), a zajedno sa Sanjom Holjevac predlaže metodološka načela za proučavanje dijalekatske sintakse (usp. Stolac – Holjevac 2003).

stova na kojima će se istraživati sintaksa trebalo bi se temeljiti na načelu sveobuhvatnosti u jezičnom i žanrovsko-tematskom smislu. Primjerice, kada je riječ o hrvatskom dopreporodnom korpusu tekstova relevantnih za istraživanje sintakse, treba odabrati tekstove koji su pisani hrvatskokrkvenoslavenskim jezikom (s većim ili manjim, ovisno o žanru, udjelom uglavnom čakavskih elemenata), zatim čakavskim, kajkavskim, štokavskim i hibridnim književnim jezikom,² a u svakom od tih jezika trebalo bi izabrati podjednaki broj žanrovski, odnosno tematski različitih tekstova. Ne misli se samo na žanrovski i tematski različite tekstove u okviru književnih djela nego i na ostale neknjiževne tekstove koji također trebaju biti zastupljeni kada se proučava povijesna sintaksa – povijesna vrela, pravni zapisi i dokumenti, različiti savjetnici, znanstvena djela, liturgijska djela i ostalo – zato što je zastupljenost određenih sintaktičko-semantičkih obrazaca često žanrovski uvjetovana. Idealna situacija podrazumijeva praćenje ispitivanih sintaktičkih modela u istom žanru kroz različita razdoblja (Grković-Mejdžor 2007: 14). Posebno su za to pogodni svetopisamski tekstovi (prijevodi lekcionara i evanđelistara, časoslovi sa psaltirima, pjesničke parafraze psalama, prijevodi dijelova ili cijeloga *Svetoga pisma*) koji su se od XIV. stoljeća do danas pojavljivali u svim etapama prestandardnoga i standardnojezičnoga razvoja. Nadalje, istraživanje povijesne sintakse neodvojivo je ne samo od pitanja tipa, žanra, odnosno sadržaja teksta nego i od njegova porijekla. Naime, kada se istražuje sintaksa pojedinoga djela, na početku je potrebno razlučiti je li riječ o prijevodu, adaptaciji/preradi ili o originalnom djelu. To je iznimno važno zato što je sintaksa starijih prijevodnih djela ovisna o sintaksi jezika s kojega se djelo prevodi. Naročito to vrijedi za svetopisamske prijevode u posttridentsko doba kada je prijevod na razini riječi (*ad litteram*), odnosno imitiranje gramatičkih, pa time i sintaktičkih struktura smatran činom poštivanja svetoga teksta – što je jamčilo da će prijevod biti prihvaćen kao valjan i tiskom objavljen. O tome piše i Katančić u predgovoru svojemu prijevodu *Svetoga pisma* (1831.).³ Ističe kako se prevodeći *Vulgatu* držao Jeronimova pravila za prevodenje *Svetoga pisma* koje traži da se poštuje „vlastitost i čednost“ pojedinih riječi, kako se prevoditelj ne bi ogriješio o sveti tekst.⁴ Budući da je Katančić *Sveto pismo* prevodio izravno s latinskog, potrebno je prije svega istražiti koliko ga je *Vulgata* ograničavala na strukturnom planu, što se očituje u preuzimanju latinskih

² Ta je podjela načelna i operativnoga je karaktera, pri čemu treba imati na umu prožimanje narječja. Primjerice, renesansni tekstovi svjedoče o prožimanju narječja međusobno (čakavsko-štokavsko) i s crkvenoslavenskim.

³ Katančićev je prijevod zapravo objavljen početkom srpnja 1832., iako je na koricama otišnuta 1831. godina (usp. Despot 2006: 65).

⁴ Usp. Katančićev *Pridgovor prinašaoca iliričkoga*, str. IX. u I. svesku *Staroga zavjeta*.

sintaktičkih modela (kalkiranje), ali i u adaptaciji određenih latinskih modela (prilagođavanje hrvatskom, odnosno slavenskom sintaktičkom sustavu).

2. Participi – sintaktički kalkovi

Particip je za razliku od glagolskoga priloga promjenjiv – ima tri roda i dva (prije tri) gramatička broja. U hrvatskome su se jeziku naslijeđeni participski oblici preobrazili u glagolske priloge. Promjena sintaktičke funkcije participia uvjetovala je adverbijalizaciju participia. Dok je particip imao vezu sa subjektom i predikatom, čuvao je svoje pridjevske morfološke odlike: promjenjivost, slaganje sa subjektom u rodu, broju i padežu te vezu s predikatom. Kada je izgubio vezu sa subjektom, particip više nije kvalificirao subjekt, nego je govorio o nekoj okolnosti ili načinu na koji se obavlja radnja označena predikatom (Gabrić-Bagarić 1995: 52). Particip gubi svoju deklinaciju te odlike gramatičkoga roda i broja. Takav razvoj, međutim, nisu uvijek pratila prijevodna djela, koja su pod utjecajem jezika izvornika, najčešće latinskoga, čuvala participie.

Svetopisamski su prijevodi upravo jedan od putova ponovnoga aktiviranja participia u hrvatskome jeziku. Naime, pod latinskim utjecajem sve do polovine XIX. stoljeća svetopisamski su prijevodi rehabilitirali, odnosno podržavali upotrebu participia u hrvatskom jeziku. Jedna od glavnih sintaktičkih osobina starijih hrvatskih svetopisamskih prijevoda, osobito Kašićeva prijevoda *Svetoga pisma*, ali i kasnijega Katančićeva, jest hipertrofija participia, odnosno participskih konstrukcija.⁵ Kada latinski tekst ima particip, i u Katančićevu prijevodu najčešće stoji particip. Prema latinskom participu prezenta aktivnom Katančić uglavnom ima particip prezenta aktivni, a prema latinskom participu perfekta pasivnom ima particip preterita aktivni I. Particip prezenta aktivni najčešće tvori od nesvršenih glagola, a particip preterita aktivni I. od svršenih glagola. Pod latinskim utjecajem Katančić ima participie s različitim funkcijama: sup-

⁵ Ovdje se promatraju sintaktičke odlike participia u Katančićevu objavljenome prijevodu *Svetoga pisma*. O razlikama između Katančićeva rukopisa i otisnutoga prijevoda iscrpno je pisala Loretana Despot u knjizi *Jezik hrvatskoga biblijskog prvotiska (poveznice)*. Primjeri su iz Katančićeva prijevoda *Svetoga pisma* transkribirani. Uz svaki se primjer donosi kratica današnjeg naziva knjige iz koje je primjer preuzet (Post = Knjiga Postanka, Izl = Knjiga Izlaska, Lev = Levitski zakonik, Br = Knjiga Brojeva, Pnz = Ponovljeni zakon, Jš = Jošua, 2 Kr = Druga knjiga o Kraljevima, Ezr = Ezra, Jdt = Judita, 1 Mak = Prva knjiga o Makabejcima, Job = Job, Jr = Jeremija, Mt = Evanđelje po Mateju, Mk = Evanđelje po Marku, Lk = Evanđelje po Luki, Iv = Evanđelje po Ivanu, Dj = Djela apostolska, 1 Kor = Prva poslanica Korinćanima, Jak = Jakovljeva poslanica, 1 Pt = Prva Petrova poslanica, 2 Pt = Druga Petrova poslanica, Otk = Otkrivenje) te broj poglavlja i retka u kojem se primjer nalazi (npr. Mk 11,15). Interpunkcija je Katančićeva. Kako je uz Katančićev prijevodni tekst paralelno otisnut i latinski predložak (*Vulgata Sixto-Clementina*), latinski su citati preuzeti iz Katančićeva prijevoda.

stantivizirani particip, atributni particip, particip u funkciji situacijske determinacije objekta, predikatni particip te particip u funkciji sekundarnoga predikata. Riječ je, dakle, o sintaktičkim kalkovima, koji su potvrđeni i u dotadašnjoj hrvatskoj svetopisamskoj prevoditeljskoj tradiciji.

2.1 Supstantivizirani particip

U Katančićevu prijevodu *Svetoga pisma* pojavljuje se supstantivizirani particip prezenta aktivni (glagolski prilog sadašnji),⁶ prema latinskom supstantiviziranom participu. Supstantivizirani se particip sklanja te dolazi u određenom obliku, kao i supstantivizirani pridjev. Supstantivizirani je particip semantički ekvivalent odnosnoj rečenici: *vidih u Judi gazeće preše u subotu, noseće hrpe, i tovaréce na magarce vino*_{Ezr 13,15} (lat. *vidi in Juda calcantes torcularia in sabbato, portantes acervos, et onerantes super asinos vinum*); *Od glasa konjanika i hitajućeg strilu pobiže vas varoš*_{Jr 4,29} (lat. *A voce equitis et mittentis sagittam fugit omnis civitas*); *I ganu se zemlja svrhu pribivajućih u njoj*_{1 Mak 1,29} (lat. *Et commota est terra super habitantes in ea*); *kamen, kog odbaciše zidajući, oni se učini na čelu nugla*_{Mt 21,42} (lat. *lapidem, quem reprobaverunt aedificantes, hic factus est in caput anguli*); *poče izgonit prodajuće, i kupujuće u crkvi*_{Mk 11,15} (lat. *coepit eicere vendentes, et ementes in templo*); *glas vapijućeg u pustinji*_{Lk 3,4; Iv 1,23} (lat. *vox clamantis in deserto*).

Ako iza supstantiviziranoga participia dolaze zavisni članovi, odnos prema njima formira se u skladu s njegovim glagolskim karakterom i s njegovom glagolskom rekcijom (*Blagoslivajte proklinjajuće vas*_{Lk 6,28}, *Plod pak pravice u miru se sije, činećima mir*_{Jak 3,18}; glagoli *proklinjati* i *činiti* traže objekt u akuzativu). Supstantivizirani particip može označavati sadašnju, prošlu i buduću radnju, što se otkriva iz konteksta (*primit će krunu života, koju obeća Bog ljubećim sebe*_{Jak 1,12}, ‘onima koji ljube’; *poče govorit okolostojećim*_{Mk 14,69}, ‘onima koji su okolo stajali’; *evo ruka pridajućeg mene sa mnom je na trpezi*_{Lk 22,21}, ‘onoga koji će predati’).

Kada u latinskom tekstu dolazi odnosna rečenica, a ne supstantivizirani particip, i Katančić ima odnosnu rečenicu: *Blagosavljen, koji dolazi u ime Gospodnje*_{Mk 11,10} (lat. *Benedictus qui venit in nomine Domini*). U istoj rečenici potvrđeni su i odnosna rečenica i supstantivizirani particip, i to prema latinskoj odnosnoj rečenici i supstantiviziranom participu: *Koji ište od tebe, podaj mu: i hoćećem uzajmit od tebe, ne odvratjaj se*_{Mt 5,42} (lat. *Qui petit a te, da ei: et volen-*

⁶ Iako je oblički riječ o glagolskome prilogu sadašnjem, zbog očite participijske funkcije ovdje se i hrvatski oblik naziva participom.

ti mutuari a te, ne avertaris); i koji traži, nalazi: a kucajućem otvorit će se^{Mt 7,8}
(lat. *et qui quaerit, invenit: et pulsanti aperietur*).

Supstantivizirani je particip potvrđen u crkvenoslavenskom jeziku (Večerka 1993: 66–70; Damjanović 2005: 157; Grković-Mejdžor 2007: 147). Potvrđen je i u starijoj hrvatskoj lekcionarskoj tradiciji (primjerice u Zadarskom, Bernardinovu, Ranjininu, Andriolićevu i Bandulavićevu lekcionaru), u protestantskim svetopisamskim prijevodima iz XVI. stoljeća (Fancev 1916: 52) te u Kašićevu prijevodu *Svetoga pisma*. Potvrđen je također i u tzv. budimskim lekcionarima iz XVIII. stoljeća: u Kesićevu, Pavićevu i Lanosovićevu lekcionaru.

2.2 Atributni particip

Pod utjecajem latinskoga atributnoga participia, koji stoji uz imenicu te ju poput pridjeva poblizhe označuje, i u Katančića se pojavljuje atributni particip. U atributnoj službi dolazi particip prezenta aktivni (glagolski prilog sadašnji). Particip u funkciji atributa slaže se s imenskom riječi (najčešće imenicom) na koju se odnosi u rodu, broju i padežu. Atributni je particip semantički ekvivalent odnosnoj rečenici. Može označavati sadašnju, prošlu i buduću radnju, što se otkriva iz konteksta. Ako iza atributnoga participia dolaze zavisni članovi, odnos prema njima formira se u skladu s njegovim glagolskim karakterom i s njegovom glagolskom rekcijom (*Priličan je čoviku gradećem kuću*^{Lk 6,48}; glagol *graditi* traži objekt u akuzativu).

U Katančićevu je prijevodu *Svetoga pisma* particip u atributnoj funkciji, s vezanjem vlastite sintagme ili bez vlastite sintagme, obilno potvrđen: *da ću im dati zemlju tekuću mlikom i medom*^{Jr 11,5} (lat. *daturum me eis terram fluentem lacte et melle*); *Da bi se podpunilo što je rečeno po Isaii Proroku velećem*^{Mt 8,17} (lat. *Ut adimpleretur, quod dictum est per Isaiam Prophetam dicentem*); *I reče čoviku imajućem ruku sanutu*^{Mk 3,3} (lat. *Et ait homini habenti manum aridam*); *nećeš vezat usta volu vršećem*^{1 Kor 9,9} (lat. *non alligabis os bovi trituranti*); *učinih se kako zvono zvečeće, ili cimbal zvekujući*^{1 Kor 13,1} (lat. *factus sum velut aes sonans, aut cymbalum tinniens*).

Katančić, pod latinskim utjecajem, atributni particip najčešće smješta postponirano u odnosu na imenicu na koju se odnosi: *Gora padajuća razlazi se*^{Job 14,18} (lat. *Mons cadens defluit*); *u peći gorući*^{Otk 1,15} (lat. *in camino ardenti*). Kada atributni particip u latinskom dolazi preponirano, i Katančić ga smješta ispred imenice na koju se odnosi: *Tirajući pak Joab, i Abisai bižećeg Abnera*^{2 Kr 2,24} (lat. *Persequentibus autem Joab, et Abisai fugientem Abner*). Sintagma koja se sastoji od imena i participia katkad se, pod utjecajem latinskoga teksta, razbija: *i prikazaše mu sve zlo imajuće*^{Mt 14,35} (lat. *et obtulerunt ei omnes male ha-*

bentes); *rad riči žene sviedočbu čineće*_{Iv 4,39} (lat. *propter verbum mulieris testimonium perhibentis*).

Kad je u latinskom tekstu odnosna rečenica, i Katančić ima odnosnu rečenicu: *Koji pak smuti jednog od malanih ovih, koji u mene viruju*_{Mt 18,6} (lat. *Qui autem scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt*). Da Katančić slijedi latinski tekst, dobro se vidi u primjeru u kojem ima i atributni particip i odnosnu rečenicu, onako kako je i u latinskom tekstu: *Svaku mladicu u meni ne noseću plod, jamić će ju: a svaku, koja nosi plod, čistit će ju*_{Iv 15,2} (lat. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: et omnem qui fert fructum, purgabit eum*).

Atributni je particip osobina crkvenoslavenskoga jezika (nastala pod grčkim utjecajem), kao i hrvatskocrkvenoslavenskoga jezika (Grković-Mejdžor 2007: 147; Mihaljević 2009: 336). Potvrđen je i u hrvatskoj lekcionarskoj tradiciji (primjerice u Zadarskom, Bernardinovu, Ranjininu, Andriolićevu, Bandulavićevu, Kesićevu, Pavićevu i Lanosovićevu lekcionaru), u protestantskim sveto-pisamskim prijevodima iz XVI. stoljeća (Fancev 1916: 52) te u Kašićevu prijevodu *Svetoga pisma*.

2.3 Particip u funkciji situacijske determinacije objekta

Povodeći se za latinskim predikatnim participom, Katančić ima particip prezenta aktivni (glagolski prilog sadašnji) u ulozi situacijske determinacije objekta.⁷ Taj tip participa neki istraživači tradicionalno smatraju predikativnim, odnosno dopunom predikata ('vidio sam njega dolazećega' > vidio sam kako on dolazi), a drugi ga promatraju u ulozi situacijske determinacije objekta, jer se sintaktički vezuje za objekt ('vidio sam njega dolazećega' > vidio sam njega kako dolazi).⁸ Stoga ga zajedno s atributnim participom nazivaju determinativnim participom, a pod tim nazivom podrazumijevaju particip koji pobliže određuje imensku riječ, dok eventualnu vezu s predikatom ostvaruje samo preko imenske riječi (Grković-Mejdžor 2007: 233–235, 269). Subjekt je participa u akuzativu te se razlikuje od subjekta glavne surečenice. Takav particip najčešće dolazi uz glagole osjećanja kojima se izriče neposredno zamjećivanje (*vidjeti, čuti, slušati*). Rjeđe dolazi uz druge glagole, primjerice uz glagol *naći*. Particip dolazi u padežu koji zahtijeva glagol što ga particip upotpunjuje, odnosno slaže se s dopunom na koju se odnosi u rodu, broju i padežu. Budući da je riječ o

⁷ Termin "situacijski determinator" uvela je Milka Ivić.

⁸ Rudolf Ružička smatra da takav particip, odnosno particip uz glagole osjećanja, u crkvenoslavenskom može biti i predikativni i atributni.

glagolima koji traže objekt u akuzativu, i particip dolazi u akuzativu, kao i u latinskom. Particip u akuzativu semantički je ekvivalent izričnoj rečenici. U suvremenom standardnom jeziku umjesto takvoga participia stoji izrična rečenica s veznicima *kako*, *da* ili *gdje*. Takav se particip često može preoblikovati i u odnosno rečenicu.⁹

Particip u ulozi situacijske determinacije objekta dobro je potvrđen u Katančićeve prijevodu: *i vidi Anđela stojećeg na putu*_{Br 22,31} (lat. *et vidit Angelum stantem in via*); *vidi dva brata (...) bacajuće mrižu u more*_{Mt 4,18} (lat. *vidit duos fratres [...] mittentes rete in mare*); *vidi druge stojeće na tergovištu brezposlene*_{Mt 20,3} (lat. *vidit alios stantes in foro otiosos*); *Buduć da smo mi čuli njega velećeg: ja ću razmetat crkvu ovu*_{Mk 14,58} (lat. *Quoniam nos audivimus eum dicentem: ego dissolvam templum hoc*); *I čuše ga dva učenika govorećeg, i sliđiše Isusa*_{Iv 1,37} (lat. *Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Iesum*); *da su ga čuli govorećeg riči bogogrdja suprot Mojsesu*_{Dj 6,11} (lat. *se audivisse eum dicentem verba blasphemiae in Moysen*); *Ovi sliša Pavla govorećeg*_{Dj 14,8} (lat. *Hic audivit Paulum loquentem*); *Blaženi sluga oni, kog, kada dojde Gospodar njegov, najde tako činećeg*_{Mt 24,46} (lat. *Beatus ille servus, quem, cum venerit Dominus eius, invenerit sic facientem*); *najde ih spavajuće*_{Mk 14,40} (lat. *invenit eos dormientes*).

Takav je particip potvrđen i u crkvenoslavenskom jeziku (Večerka 1996: 195–196). Potvrđen je i u *Omišaljском evanđelistaru*, najstarijem hrvatskom glagoljskom evanđelistaru: *vidě dva brata. Simuna naricaemago petra. i andrěš brata ego. vmetajušta mrěže. v more*_{Mt 4,18}; *Isus že viděv ju plačuštu se. i ijuděe priš'dšee s neju plačušte se*_{Iv 11,33} (Vrana 1975: 93, 192). Nalazi se i u Bandulavićeve lekcionaru te u Kašićeve prijevodu *Svetoga pisma*. Međutim, u svetopisamskoj prevodilačkoj tradiciji potvrđeno je i da particip u ulozi situacijske determinacije objekta dolazi ne samo u akuzativu nego i u nominativu. Tako se, primjerice, nalazi u lekcionarskoj tradiciji (Zadarski lekcionar: *I vidi vas puk njega hodeći i hvaleći Boga*_{Dj 3,9}; Bernardinov lekcionar: *vidi dva brata [...] mećući mriže u more*_{Mt 4,18}; Ranjinin lekcionar: *nađe ih speći*_{Mt 14,40}; Bandulavićev lekcionar: *vidih svrhu Gore sionske Jaganca stojeći*_{Otk 14,1}; Kesićev lekcionar: *vidi Ivan Isusa gredući k sebi*_{Iv 1,29}; Pavićev lekcionar: *vidi dva brata [...] mećući mriže u more*_{Mt 4,18}).¹⁰ Tako je potvrđeno i u Kašićeve prijevodu *Sveto-*

⁹ Večerka taj tip participia i naziva participom u akuzativu u funkciji atributne dopune (usp. Večerka 1996: 195).

¹⁰ *Zadarski i Ranjinin lekcionar* 1894: 43; *Lekcionarij Bernardina Splićanina* 1885: 144–145; *Zadarski i Ranjinin lekcionar* 1894: 181; *Pištrole i evangel'ja* 1613: 16; *Epistole i evanđel'ja* 1740: 38; *Epistole i evanđelja* 1764: 346. Primjeri su iz Zadarskoga, Bandulavićeva, Kesićeva i Pavićeva lekcionara transkribirani. Bernardinov lekcionar transkribirao je Maretić, a Ranjinin Rešetar.

ga pisma (*Čula sam oca tvoga govoreći s Esuaom_{Post 27,6}; Hodeći tada Jesus kod mora od Galilee, vidie dva brata [...] mećući mrežu u more_{Mt 4,18}*).¹¹ Takva upotreba nesklonjivoga participia, koji ima formu glagolskoga priloga sadašnjeg a funkciju participia prezenta, pokazuje kako je put k adverbijalizaciji participia započeo prekidom veze sa subjektom, ili s imenicom uopće, te ostvarivanjem veze samo s predikatom. To je dovelo do toga da particip gubi svoju pridjevsku funkciju, to jest gubi svoju deklinaciju, odlike gramatičkoga roda i broja. Oblik na *-ći* služi za sve padeže i sve rodove, ali se ponaša kao particip jer u skladu sa svojim glagolskim karakterom veže za sebe sintagmu sa specifičnim odnosom zavisnih članova (Gabrić-Bagarić 1989: 197–198). Takvi su primjeri rijetko potvrđeni i u Katančićevu prijevodu *Svetoga pisma*: *vidi Jakoba Zebedea, i Ivana brata njegovog, i nje skupljajuć mriže u lađi_{Mk 1,19}* (lat. *vidit Iacobum Zebedaei, et Ioannem fratrem eius, et ipsos componentes retia in navi*). Katančić prema latinskom predikatnom participu umjesto participia u akuzativu vrlo rijetko ima i infinitiv: *Tako da se mnoštva čudjau, videći nime govorit, rome hodit, slipe vidit_{Mt 15,31}* (lat. *Ita ut turbae mirarentur, videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, caecos videntes*).

2.4 Predikatni particip

Slijedeći latinski tekst, Katančić upotrebljava particip prezenta aktivni (glagolski prilog sadašnji) uz lične oblike glagola *biti* (glagol *biti* dolazi u prezentu, imperfektu, futuru I., kondicionalu I. i imperativu). Riječ je o participu koji funkcionira kao obavezni član predikata, odnosno kao imenski dio predikata. Particip prezenta aktivni slaže se u padežu (dolazi uvijek u nominativu) i u rodu s imenicom ili zamjenicom na koju se odnosi. Predikatni je particip semantički ekvivalent odnosnoj rečenici: *niste bo vi govoreći, nego Duh Sveti_{Mk 13,11}* (lat. *non enim vos estis loquentes, sed Spiritus Sanctus*); *od sada veće budeš ljude fa-tajuć_{Lk 5,10}* (lat. *ex hoc iam homines eris capiens*); *I biše Juda kupeć poslidnje_{1 Mak 5,53}* (lat. *Et erat Iudas congregans extremos*); *I biše pripovijajuć u sinagogam njiovim_{Mk 1,39}* (lat. *Et erat praedicans in synagogis eorum*); *I evo bit ćeš mućeć_{Lk 1,20}* (lat. *Et ecce eris tacens*); *bit ćete bo u zrak govoreći_{1 Kor 14,9}* (lat. *eritis enim in aera loquentes*); *kad bi u nikom mistu bio moleći_{Lk 11,1}* (lat. *cum esset in quodam loco orans*); *Budi bdeći, i pokripi ostala_{Otk 3,2}* (lat. *Esto vigilans, et confirma caetera*); *Nek budu uši tvoje slišajuće_{Ezr 1,6}* (lat. *Fiant aures tuae auscultantes*).

Konstrukcija lični oblik glagola *biti* + particip prezenta aktivni potječe još iz crkvenoslavenskoga jezika kamo je prodrila iz grčkog (Večerka 1993: 93–94;

¹¹ Kašićev prijevod *Svetoga pisma* transkribirali su Petar Bašić, Julije Derossi i Zlata Derossi.

Damjanović 2005: 157). Ta je konstrukcija potvrđena i u hrvatskoj lekcionarskoj tradiciji (primjerice u Bernardinovu, Ranjininu, Andriolićevu, Bandulavićevu i Kašićevu lekcionaru te u tzv. budimskim lekcionarima iz XVIII. stoljeća). Potvrđena je i u Kašićevu prijevodu *Svetoga pisma*.

2.5 Particip u funkciji sekundarnoga predikata

Povodeći se za latinskim tekstom, Katančić ima particip u ulozi sekundarnoga predikata (iz perspektive govornika) za radnju koju govorno lice povezuje s radnjom rečeničnog predikata u jedinstvenu događajnu cjelinu.¹² U latinskom stoji tzv. vezani particip koji dopunja ime (subjekt ili objekt) te je, zajedno s imenom, usko povezan s ostalim dijelom rečenice.¹³ Takav particip dolazi kao semantički ekvivalent priložnim rečenicama. Particip prezenta aktivni (glagolski prilog sadašnji) stoji najčešće umjesto vremenske rečenice za istovremenost, a particip preterita aktivni I. (glagolski prilog prošli)¹⁴ umjesto vremenske rečenice za prijevremenost. Subjekt participa razlikuje se od subjekta glavne surečenice. Particip se slaže s imenom, odnosno imenicom i zamjenicom na koju se odnosi u rodu, broju i padežu: *Ukaza mu se pak Gospodin u dolini Mambre sidećemu na vratim pribivališta svoga_{Post 18,1}* (lat. *Apparuit autem ei Dominus in convalle Mambre, sedenti in ostio tabernaculi sui*); *a glas krila njuh kano glas kola konja mnogo terćećih na boj_{Otk 9,9}* (lat. *et vox alarum earum sicut vox curruum equorum multorum currentium in bellum*); *I ustav Isus slidiše ga, i učenici njegovi_{Mt 9,19}* (lat. *Et surgens Iesus sequebatur eum, et discipuli eius*).

Ipak najčešće prema latinskom vezanom participu Katančić ima particip u nominativu. I u latinskom je particip u nominativu, ali razlikuje broj pa može biti u jednini ili u množini. Tako zapravo pod latinskim utjecajem Katančić ima particip s priloškom funkcijom, odnosno glagolski prilog sadašnji i glagolski prilog prošli. Subjekt zavisne surečenice ne razlikuje se od subjekta glavne surečenice. Glagolski prilog sadašnji označuje okolnost u obliku radnje koja je istodobna s drugom radnjom (istovremenost), a glagolski prilog prošli označuje okolnost u obliku radnje koja prethodi drugoj radnji (prijevreme-

¹² O tom tipu participa usp. Grković-Mejdžor 2007: 237.

¹³ Zato se u latinskom i zove *participium coniunctum*, odnosno vezani particip. Taj je naziv dobio za razliku od participa u takozvanom ablativu apsolutnom, gdje je zajedno s imenom odriješen (*absolutus*) od uže veze s ostalim dijelovima rečenice (usp. Gortan – Gorski – Pauš 2005: 245–250).

¹⁴ Iako je oblički riječ o glagolskome prilogu prošlom, zbog očite participske funkcije ovdje se i hrvatski oblik naziva participom.

nost), kako je i u suvremenom standardnom jeziku. Glagolski prilog sadašnji najčešće ima značenje koje odgovara vremenskoj surečenici s veznikom *dok* (*ova čekajući nastojte neotrnuti*_{2Pt 3,14} : lat. *haec expectantes satagite immaculati*). Tom se značenju mogu pridružiti i, primjerice, nijanse načina (*žrtva prilazka Gospodina je, kada pridje svrhu kuća sinova Izraela u Egiptu, porazeć Egipćane, a kuće naše oslobodeć*_{Iz 12,27} : lat. *victima transitus Domini est, quando transivit super domos filiorum Israel in Aegypto, percutiens Aegyptios, et domos nostras liberans*), dopuštenja (*Oči imajuć ne vidiete? i uši imajuć ne čujete?*_{Mk 8,18} : lat. *Oculos habentes non videtis? et aures habentes non auditis?*) i pogodbe (*od koji se čuvajući vi, dobro ćete činiti*_{Dj 15,29} : lat. *a quibus custodientes vos, bene agetis*). Glagolski prilog prošli najčešće ima značenje koje odgovara vremenskoj rečenici sa zavisnom surečenicom koja označuje prethodnost (*Ustavši pak Josip od sna, učini kako mu zapovidi Anđeo Gospodnji*_{Mt 1,24} : lat. *Exurgens autem Joseph a somno, fecit sicut praecepit ei Angelus Domini; I sišav š njima, stade na mistu poljanskom*_{Lk 6,17} : lat. *Et descendens cum illis, stetit in loco campestri*). Tom se značenju može pridodati, primjerice, i nijansa uzroka (*A ona vidivši da je začela, pohuli Gospoju svoju*_{Post 16,4} : lat. *At illa concepisse se videns, despexit Dominam suam*). Takvi su primjeri, pod grčkim utjecajem, potvrđeni i u crkvenoslavenskom jeziku (Večerka 1996: 176–182). Potvrđeni su i u hrvatskoj lekcionarskoj tradiciji (primjerice u Zadarskom, Bernardinovu, Ranjininu i Kašićevu lekcionaru te u tzv. budimskim lekcionarima iz XVIII. stoljeća). Tako je potvrđeno i u Kašićevu prijevodu *Svetoga pisma*.

Glagolski prilog sadašnji može doći, kao i u suvremenom standardnom jeziku, i kao neobavezni predikatni proširak, odnosno kao dopuna predikatu (najsličnija priložnoj oznaci za način), prema participu u latinskom: *uzigrajući dojde k njemu*_{Mk 10,50} (lat. *exiliens venit ad eum*); *plačite vijajući*_{Jak 5,1} (lat. *plorate ululantes*). Glagolski prilog sadašnji označuje radnju koja je paralelna s radnjom označenom glagolom u predikatu.

Slijedeći latinski tekst, Katančić ima predikat i particip iz istoga značenjskoga gnijezda, odnosno ima uzastopno dva glagola govorenja: *I govoraše Gospodin Moysesu i Aaronu, rekav*_{Lev 15,1} (lat. *Locutusque est Dominus ad Moysen et Aaron, dicens*); *A odgovoriv Anđeo reče mu*_{Lk 1,19} (lat. *Et respondens Angelus dixit ei*). To je osobina i crkvenoslavenskih svetopisamskih prijevoda. Riječ je zapravo o pseudogrecizmu, osobini koja je iz hebrejskoga ili aramejskoga ušla preko grčkog, pri prevođenju *Septuaginte*, prvo u crkvenoslavenske tekstove (Grković-Mejdžor 2007: 145). Ta je osobina u hrvatske tekstove ulazila i preko latinskog pri prevođenju *Vulgate*.

3. Apsolutni nominativ – adaptacija latinskoga ablativa apsolutnoga

Za razliku od dosad navedenih participia, konstrukcija apsolutni nominativ, koja se sastoji od participia prezenta aktivnog ili participia preterita aktivnog I. u nominativu i imena (imenice, zamjenice ili broja) u nominativu, razlikuje se od ostalih participia u Katančićeve prijevodu jer nije riječ o kalkiranju (rezultat kalkiranja bio bi apsolutni instrumental), nego o adaptiranju latinske konstrukcije ablativ apsolutni. Latinsku konstrukciju ablativ apsolutni, koju čine participium u ablativu i ime u ablativu (na primjer: *Et navigantibus illis, obdormivit*_{Lk 8,23}), Katančić prilagođava hrvatskom (slavenskom) sintaktičkom sustavu tako da je prevodi apsolutnim nominativom (*A brodeći oni, zaspā*_{Lk 8,23}), odnosno participiom i imenom u nominativu. Time se djelomično odmiče od latinske sintakse jer je latinsku apsolutnu konstrukciju zamijenio “hrvatskom” apsolutnom konstrukcijom. Katančić, dakle, ima participium u funkciji (sekundarnog) predikata u nominativu te ime u funkciji subjekta u nominativu. Prijevremenost izriče participiom preterita aktivnim I. (glagolskim prilogom prošlim), prema latinskom participiumu perfekta pasivnom, ali, rjeđe, i prema participiumu prezenta aktivnom, a istovremenost participiom prezenta aktivnim (glagolskim prilogom sadašnjim), prema latinskom participiumu prezenta aktivnom. Subjekt participia nije koreferencijalan sa subjektom glavnoga glagola, što dovodi do anakoluta. Konstrukcija apsolutni nominativ može stajati na početku ili na kraju rečenice, dakle može biti u prepoziciji i postpoziciji, a može biti i unutar rečenice, odnosno u interpoziciji. Apsolutni je nominativ semantički ekvivalent subordiniranoj priložnoj rečenici. Dolazi u funkciji vremenske, uzročne, dopusne i pogodbene rečenice, odnosno u funkciji zavisne surečenice navedenih priložnih rečenica.

3.1 Apsolutni nominativ u funkciji vremenske rečenice

Participium u nominativu najčešće stoji uz ime u nominativu u funkciji vremenske rečenice. Participium preterita aktivni I. dolazi za prijevremenost, umjesto vremenske rečenice s veznikom *kad*, *pošto*, *nakon što*: *Koji odrastavši, učini se Ezau muž znajući loviti*_{Post 25,27} (lat. *Quibus adultis, factus est Esau vir gnarus venandi*); *Koji prišav, reče Gospodin k Josui*_{Js 4,1} (lat. *Quibus transgressis, dixit Dominus ad Iosue*); *Tad Ozia, svršivši više, primi ga u kuću svoju*_{Jdt 6,19} (lat. *Tunc Ozias, finito consilio, suscepit eum in domum suam*); *Koji otišavši, Juditha ulize u moljnicu svoju*_{Jdt 9,1} (lat. *Quibus abscedentibus, Judith ingressa est oratorium suum*); *Priminuv pak Irud, evo Anđeo Gospodnji ukaza se u snu Josipu*_{Mt 2,19} (lat. *Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph*); *I dokončav se sve napastovanje, djavao odstupi od njega*_{Lk 4,13} (lat. *Et*

consummata omni tentatione, diabolus recessit ab illo); A pomanjkavši vino, reče mati Isusa k njemu_{Iv 2,3} (lat. *Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum*). Participij prezenta aktivni dolazi za istovremenost, umjesto vremenske rečenice s veznikom *dok*: *Sinovi tvoji, i kćere tvoje pridale se puku drugomu, videći oči tvoje*_{Pnz 28,32} (lat. *Filii tui, et filiae tuae tradantur alteri populo, videntibus oculis tuis*); *on još govoreći, dojde drugi, i reče*_{Job 1,17} (lat. *illo adhuc loquente, venit alius, et dixit*); *Ova pak on misleći, evo Anđeo Gospodnji ukaza mu se u snu*_{Mt 1,20} (lat. *Haec autem eo cogitante, ecce Angelus Domini apparuit in somnis ei*); *Ova on govoreći k njima, evo poglavica jedan pristupi*_{Mt 9,18} (lat. *Haec illo loquente ad eos, ecce princeps unus accessit*); *kažite, da učenici njegovi noćom dojdoh, i ukradoše ga, mi spavajući*_{Mt 28,13} (lat. *dicit, quia discipuli eius nocte venerunt, et furati sunt eum, nobis dormientibus*); *I silazeći oni s gore, zapovidi im, da ne bi nikomu, koja vidiše, spovimali*_{Mk 9,8} (lat. *Et descentibus illis de monte, praecepit illis, ne cuiquam, quae vidissent, narrarent*); *hodeć oni na putu, reče niki k njemu*_{Lk 9,57} (lat. *ambulantibus illis in via, dixit quidam ad illum*). Upotreba participia prezenta aktivnog i participia preterita aktivnog I. dobro se vidi u primjeru u kojem dolaze oba participia, jedan za radnju koja se dogodila prije radnje glavne surečenice, a drugi za radnju istovremenu radnji glavne surečenice: *i krstiv se Isus, i moleć, otvori se nebo*_{Lk 3,21} (lat. *et Iesu baptizato, et orante, apertum est coelum*). Ako iza participia dolaze zavisni članovi, odnos prema njima formira se u skladu s njegovim glagolskim karakterom i s njegovom glagolskom rekcijom. Tako u primjeru: *Petar pak misleći od vidjenja, reče mu Duh*_{Dj 10,19} (lat. *Petro autem cogitante de visione, dixit Spiritus ei*), iza participia *misleći* dolazi prijedložno-padežna veza *od* + genitiv (koja dolazi umjesto prijedložno-padežne veze *o* + lokativ).¹⁵

Katančić je navedenu apsolutnu konstrukciju naslijedio. Naime, apsolutni je nominativ općeslavenska crta. Potvrđen je u crkvenoslavenskom, staročeskom, staroruskom, staropoljskom i starosrpskom jeziku (Večerka 1996: 184–186; Grković-Mejdžor 2007: 176). Apsolutni je nominativ potvrđen, najčešće u funkciji vremenske rečenice, i u starijoj hrvatskoj lekcionarskoj tradiciji. Nalazi se, primjerice, u Zadarskom (*Govoreći Isus narodom, evo mati njegova i braća stahu*_{Mt 13,46}), Bernardinovu (*i toj on misleći evo anđjel gospodinj ukaza se*

¹⁵ Dopuna *od* + genitiv u funkciji daljega objekta uz glagole govorenja i srodnih značenja, uz glagole osjećanja, uz glagole mišljenja, uz glagolske imenice tipa *mišljenje, govorenje* i tome slično te uz imenice koje označuju sam sadržaj onoga što se izgovara ili piše (*priča, pismo*) sintaktička je osobina koja je preko talijanskoga (*di* + ime) i latinskoga (*de* + ime u ablativu) prodrila u literaturu, i to prvo u prijevode s talijanskoga (primjerice *Spovid općena, Libro od mnogijeh razloga*) i latinskoga jezika (primjerice *Žića svetih otaca*, svetopisamski prijevodi), a poslije i u originalna djela čakavskih i štokavskih pisaca (Marulić, Hektorović, Alberti, Nalješković, Držić, Gundulić, Kašić u *Venefridi*, bosanski i hrvatski franjevački pisci XVII. i XVIII. stoljeća i drugi).

njemu u sni^{Mt 1,20}; *I sideći on na sudu, posla k njemu žena njegova*^{Mt 27,19}), Ranjininu (*umrvši Irud, oto anđeo Gospodinov prikaza se u sni Jozefu*^{Mt 2,19}), Andriolićevu (*I sideći on na sudu, posla k njemu žena njegova*^{Mt 27,19}), Bandulavićevu (*Jošte on govoreći narodu, evo mati njegova i bratja stahu izvanka*^{Mt 13,46}; *I sideći on na sudu, posla k njemu žena njegova*^{Mt 27,19}) te u Kašićevu lekcionaru (*Ulažeći Jezus u plavčicu, slijediše njega učenički njegovi*^{Mt 8,23}).¹⁶ Dobro je potvrđen i u Kašićevu prijevodu *Svetoga pisma* (*I posadivši se oni i blagujući, reče Jesus*^{Mk 14,18}; *I odhodeći odonle Jesus, slijediše ga dva slipeca*^{Mt 9,27}; *I brodeći se oni, zaspali*^{Lk 8,23}). Apsolutni je nominativ potvrđen i u tzv. budimskim lekcionarima iz XVIII. stoljeća koji su snažno utjecali na Katančićev prijevod *Svetoga pisma* (Vince 1975: 91; Katičić 1983: 548–550; Despot 2006: 40, 69), točnije u Kesićevu (*umrvši Irud, evo Anđeo Gospodnji ukaza se u snu Josipu*^{Mt 2,19}; *govoreći Isus narodom, evo poglavica jedan pristupi*^{Mt 9,18}) i Pavićevu lekcionaru (*umrvši Irud, evo Anđeo Gospodnji ukaza se u snu Josipu*^{Mt 2,19}; *govoreći Isus narodom, evo poglavica jedan pristupi*^{Mt 9,18}), dok Lanosović na paralelnim mjestima ima vremensku rečenicu (*kada umri Irud kralj, evo anđeo Gospodnji javi se u snu Josipu*^{Mt 2,19}; *kada Isus govoraše narodom, evo poglavica niki pristupi*^{Mt 9,18}).¹⁷

Prema latinskom ablativu apsolutnom u Katančićevu je prijevodu rijetko potvrđena i konstrukcija *budući* + glagolski pridjev radni, umjesto participia na -vši, s imenom u nominativu, također u funkciji vremenske rečenice: *Ova budući prošla, učini se razgovor Gospodnji k Abram*^{Post 15,1} (lat. *His itaque transactis, factus est sermo Domini ad Abram*). Ista je konstrukcija potvrđena, primjerice, i u tzv. primorskim lekcionarima, u Zadarskom (*u subotu pridoše nad grob, budući jure išislo sunce*^{Mk 16,2}), Barnardinovu (*u jednu subotu pridoše k grebu, i jure budući isteklo sunce*^{Mk 16,2}) i Ranjininu lekcionaru (*u subotu pridoše na greb, budući ve isteklo sunce*^{Mk 16,2}),¹⁸ također prema latinskom ablativu apsolutnom (lat. *una sabbatorum, veniunt ad monumentum, orto iam sole*).

3.2 Apsolutni nominativ u funkciji uzročne rečenice

Particip u nominativu, odnosno apsolutni nominativ u Katančićevu prijevodu *Svetoga pisma* zamjenjuje i uzročnu rečenicu. Particip preterita aktivni I.

¹⁶ *Zadarski i Ranjinin lekcionar* 1894: 46, 48; *Lekcionarij Bernardina Splićanina* 1495 (1885): 8, 72; *Zadarski i Ranjinin lekcionar* 1894: 114; *Pistule i evan'jel'ja* 1586: 44r; *Pištrole i evangel'ja* 1613: 45, 103; *Vandel'ja i pistule* 1641: 18. Primjeri iz Andriolićeva i Kašićeva lekcionara također su transkribirani.

¹⁷ *Epistole i evandel'ja* 1740: 30–31, 371; *Epistole i evandelja* 1764: 26, 339; *Evandelistar ilirički* 1794: 24, 338–339. Primjeri su iz tzv. budimskih lekcionara transkribirani.

¹⁸ *Zadarski i Ranjinin lekcionar* 1894: 25; *Lekcionarij Bernardina Splićanina* 1495 (1885): 103; *Zadarski i Ranjinin lekcionar* 1894: 204.

označava radnju koja se dogodila prije radnje glavne surečenice: *Krst indi trpiv u puti, i vi istim mišljenjem oružajte se*_{1Pt 4,1} (lat. *Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini*). Particip prezenta aktivni označava radnju koja je istovremena radnji glavne surečenice: *Kasneći pak zaručnik, drimaše sve*_{Mt 25,5} (lat. *Moram autem faciente sponso, dormitaverunt omnes*); *Ne imajući oni odkud vratit, pokloni obadvima*_{Lk 7,42} (lat. *Non habentibus illis unde redderent, donavit utrisque*); *U dnevim pak onim, rastući broj učenika, učini se morgovanje Grka*_{Dj 6,1} (lat. *In diebus autem illis, crescente numero discipulorum, factum est murmor Graecorum*).

3.3 Apsolutni nominativ u funkciji dopusne rečenice

Apsolutni nominativ dolazi i umjesto dopusne rečenice. Za radnju koja se dogodila prije radnje glavne surečenice Katančić upotrebljava particip preterita aktivni I.: *I učini se veličko čudo, da, Kore poginuv, sinovi njegovi ne poginuhe*_{Br 26,10-11} (lat. *Et factum est grande miraculum, ut, Core pereunte, filii illius non perirent*). Za radnju koja je istovremena radnji glavne surečenice Katančić upotrebljava particip prezenta aktivni: *i kušasmo danas, da govoreći Bog s čovikom, živi čovik*_{Pnz 5,24} (lat. *et probavimus hodie, quod loquente Deo cum homine, vixerit homo*); *Proseći pak oni, da bi veće vrimenta ostao, ne privoli*_{Dj 18,20} (lat. *Rogantibus autem eis, ut ampliori tempore maneret, non consensit*).

3.4 Apsolutni nominativ u funkciji pogodbene rečenice

Particip u nominativu, odnosno konstrukcija apsolutni nominativ rijetko dolazi umjesto pogodbene rečenice: *kupi nas u služenje kraljevsko, i daj simenja, da poginuv težak zemlja se ne obrati u pustoš*_{Post 47,19} (lat. *eme nos in servitute regiam, et praebe semina, ne pereunte cultore redigatur terra in solitudine*).

Potvrđen je primjer u kojem Katančić latinsku konstrukciju ablativ apsolutni ne prevodi apsolutnim nominativom, nego participom u nominativu (tj. nesklonjivim participom) i imenicom u genitivu: *Ne mogu bo se vratit k otcu momu, ne bivši diteta*_{Post 44,34} (lat. *Non enim possum redire ad patrem meum, absente puero*). Riječ je zapravo o tome da je negacija diktirala izbor padežnoga oblika (tzv. slavenski genitiv). Tako je potvrđeno i u Kašićevu prijevodu *Svetoga pisma* (*Ere se ne mogu vratiti k ocu momu ne bivši dieteta*_{Post 44,34}).

3.5 Priložne rečenice umjesto apsolutnoga nominativa

Katančić latinsku konstrukciju ablativ apsolutni ne prevodi uvijek apsolutnim nominativom, nego, rjeđe, i odgovarajućom priložnom rečenicom: *Sestru*

žene tvoje na hotimnost nje uzet nećeš, niti odkrit sramež njenu, dok još ona živi^{Lev 18,18} (lat. *Sororem uxoris tuae in pellicatum illius non accipies, nec revelabis turpitudinem eius, adhuc illa vivente*); *I običaj bi, da kad bi se sve ovce skupile, odvaljali bi kamen*^{Post 29,3} (lat. *Morisque erat, ut cunctis ovibus congregatis, devolverent lapidem*); *da se ne prolije krv u kući tvojoj, i budeš krivac kad upade drugi, i strmoglavi se*^{Pinz 22,8} (lat. *ne effundatur sanguis in domo tua, et sis reus labente alio, et in praeceps ruente*); *padat će gdi nitko ne tira*^{Lev 26,36} (lat. *cadent nullo persequente*); *ako ga ne bude, ne smijemo vidit lice čovika*^{Post 44,26} (lat. *illo absente, non audemus videre faciem viri*). Kada latinsku participsku konstrukciju ablativ aposlutni prevodi priložnom rečenicom, Katančić se posve odmiče od latinske sintakse, odnosno latinska ga sintaksa više ne ograničava na strukturnom planu.

4. Zaključak

Budući da je sakralnost teksta zahtijevala suobraženost prijevoda s latinskim predloškom, jedna od glavnih sintaktičkih osobina Katančićeva prijevoda *Svetoga pisma* jest hipertrofija participia. Participima se iskazuju hipotaktički odnosi. U Katančićevu svetopisamskom prijevodu upotreba participia jedno je od glavnih sredstava sintaktičkog ekonomiziranja (rečenični sadržaj pripoćava se nerečeničnim jezičnim sredstvima). Dobro su potvrđeni participi koji su rezultat sintaktičkoga kalkiranja: supstantivizirani particip, atributni particip, particip u funkciji situacijske determinacije objekta, predikatni particip te particip u funkciji sekundarnoga predikata. Navedeni su participi posljedica Katančićeva doslovnoga prevođenja, čime je, kao i dotadašnja svetopisamska prevodilačka tradicija, ostao vjeran latinskom predlošku, odnosno latinskoj sintaktičkoj strukturi. Za razliku od navedenih participia koji su, dakle, rezultat direktnog posuđivanja iz latinskoga jezika, apsolutni je nominativ participska konstrukcija koja je rezultat indirektnog posuđivanja, odnosno adaptiranja latinske participske konstrukcije ablativ aposlutni. Apsolutni je nominativ, dakle, motiviran latinskim ablativom apsolutnim koji je prilagođen hrvatskom, odnosno slavenskom sintaktičkom sustavu. U Katančićevu je prijevodu *Svetoga pisma* apsolutni nominativ još uvijek stabilno sintaktičko obilježje, iako se Katančić nerijetko i potpuno odmiče od latinske sintaktičke strukture pa ablativ aposlutni prevodi odgovarajućom zavisnom surečenicom. Naime, za razliku, primjerice, od Kašićeva prijevoda u kojem je apsolutni nominativ stalan ekvivalent latinskoga ablativa apsolutnoga,¹⁹ u Katančićevu se prijevodu javlja i konkurentna konstrukcija, odnosno priložna rečenica. Prevodeći češće latinski ablativ

¹⁹ Usp. poglavlje *Participi* u Vrtič 2009.

apsolutni apsolutnim nominativom, Katančić je ne samo čvršće ostao vezan, u sintaktičkom smislu (apsolutnu konstrukciju prevodi apsolutnom konstrukcijom), na latinsku *Vulgatu* nego je i nasljedovao domaću svetopisamsku prevoditeljsku tradiciju.

Izvori:

Sveto pismo Starog' zakona, sv. I–IV, Budim, 1831. [Prijevod Matije Petra Katančića.]

Sveto pismo Novog' zakona, sv. I–II, Budim, 1831. [Prijevod Matije Petra Katančića.]

Biblia sacra: versio illyrica selecta, seu declaratio vulgatae editionis latinae, Bartholomaei Cassij curictensis e Societate Iesu Professi, ac sacerdotis theologi, ex mandato Sacrae Congregationis de propag: fide. Anno 1625, Paderborn – München – Wien – Zürich, 1999. [Prijevod Bartola Kašića.]

Lekcionarij Bernardina Splićanina po prvom izdanju od god 1495, Djela JAZU, knj. V, Zagreb, 1885. [Priredio Tomo Maretić.]

Zadarski i Ranjinin lektionar, Djela JAZU, knj. XIII, Zagreb, 1894. [Priredio Milan Rešetar.]

Pistule i evan'jel'ja, Venecija, 1586. [Treće izdanje Bernardinova lektionara koje je priredio Marko Andriolić.]

Pištole i evangel'ja Ivana Bandulavića prema izdanju iz 1613, Quellen und Beiträge zur kroatischen Kulturgeschichte, knj. 7, Köln – Weimar – Wien, 1997. [Preisak izdala Elizabeth von Erdmann-Pandžić.]

Vanđel'ja i pistule istomačene iz Misala novoga rimskoga u jezik dubrovački za grada i države dubrovačke po Bartolomeu Kašiću popu bogoslovcu od Družbe Jezusove, Rim, 1641.

Epistole i evanđel'ja priko sviju nedilja i blagi dneva svetih godišnji Antuna Kesića, Budim, 1740.

Epistole i evanđelja priko sviju godišnji nedilja i svetkovina Emerika Pavića, Budim, 1764.

Evanđelistar ilirički za sve nedilje i svetkovine priko godine Marijana Lanosovića, Budim, 1794.

Literatura:

DAMJANOVIĆ, STJEPAN 2005. *Staroslavenski jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

DESPOT, LORETANA 2005. *Jezik slavonskih franjevaca (do preporoda)*. Osijek: Filozofski fakultet.

- DESPOT, LORETANA 2006. *Jezik hrvatskoga biblijskog prvotiska (poveznice)*.
Osijek: Filozofski fakultet.
- FANCEV, FRANJO 1916. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. vijeka. *Rad JAZU*, 212, Zagreb, 147–225; 214, Zagreb, 1–112.
- GABRIĆ-BAGARIĆ, DARIJA 1995. O problemima razvoja glagolskoga priloga sadašnjega i prošloga. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 21, Zagreb, 51–65.
- GABRIĆ-BAGARIĆ, DARIJA 1989. *Jezik Ivana Bandulovića franjevačkog pisca iz 17. vijeka*. Sarajevo: Svjetlost.
- GORTAN, VELJKO; OTON GORSKI; PAVAO PAUŠ 2005. *Latinska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- GRKOVIĆ-MEJĐOR [MAJOR], JASMINA 2007. *Spisi iz istorijske lingvistike*. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- KATIČIĆ, RADOSLAV 1983. Matija Petar Katančić i počeci novoštokavskog standardnog jezika u Hrvata. *Forum*, XXII/10–12, Zagreb, 539–556.
- MIHALJEVIĆ, MILAN 2009. Hrvatski crkvenoslavenski jezik. *Povijest hrvatskoga jezika. 1. knjiga: srednji vijek*. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, 290–349.
- MUSIĆ, AUGUST 1935. Značenje i upotreba participâ u srpskohrvatskom jeziku. *Rad JAZU*, 250, Zagreb, 127–157.
- STOLAC, DIANA; SANJA HOLJEVAC 2003. Metodološka načela za proučavanje dijalekatske sintakse. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 12, Zagreb, 137–149.
- STOLAC, DIANA 2004. Metodološki problemi u istraživanju sintakse u starim hrvatskim gramatikama. *Fluminensia*, 16/1–2, Rijeka, 31–43.
- ŠKARIĆ, ĐURO M. 1902. Tvorba i poraba participia (gerundija) prezenta aktiva i preterita aktiva I u čakavskoj književnosti XV. i XVI. vijeka. *Nastavni vjesnik*, X, Zagreb, 1–32.
- VEČERKA, RADOSLAV 1993. Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax, II (Die innere Satzstruktur). *Monumenta linguae slavicae dialecti veteris*, XXXIV, Weiher – Friburg i. Br.
- VEČERKA, RADOSLAV 1996. Altkirchenslavische (Altbulgarische) Syntax, III (Die Satztypen: der einfache Satz). *Monumenta linguae slavicae dialecti veteris*, XXXVI, Weiher – Friburg i. Br.
- VINCE, ZLATKO 1975. Književni jezik Matije Petra Katančića, posebno u prijevodu Svetoga pisma. *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, III/3, Zagreb, 87–99.
- VRANA, JOSIP 1975. *Najstariji hrvatski glagoljski evanđelistar*. Beograd: SANU, knj. 484.
- VRTIĆ, IVANA 2009. *Sintaksa Kašićeva prijevoda Svetoga pisma*. Doktorska disertacija (u rukopisu). Zagreb.

Syntactic functions of participles in Katančić's translation of the *Bible*

Abstract

Until the middle of the 19th century and under Latin influence, scriptural translations rehabilitated and supported the usage of participles in the Croatian language. The work describes the syntactic functions of the present participle active and the preterite participle active I in Katančić's translation of the *Bible* (1831). The syntactic functions of the nominative absolute are paid special attention to. Specifically, it is about the participle construction (participle in nominative + name in nominative) which, unlike other participles in Katančić's translation, is not a result of syntactic calculation, but a result of adaptation of the Latin ablative absolute.

Ključne riječi: Matija Petar Katančić, Sveto pismo, povijest hrvatskoga jezika, povijesna sintaksa, participi, apsolutni nominativ

Key words: Matija Petar Katančić, the *Bible*, history of the Croatian language, historical syntax, participles, the nominative absolute